

NOZIEDZĪGI IEGŪTU LĪDZEKĻU LEGALIZĀCIJA - NORMATĪVĀ REGULĒJUMA ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

Dr.iur. Jānis Rozenbergs
zvērināts advokāts
Latvijas Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētājs

Tēzes

1. Kopš noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas kriminalizēšanas Latvijas krimināltiesībās 1998. gadā, šis tiesību institūts ir ticis pastāvīgi pilnveidots vairāk kā 20 gadu garumā. Un tendence, kas vērojama šajā pilnveides procesā ir tāda, ka ar dažādu likuma normu grozījumu palīdzību notiek centieni atvieglot valsts institūciju- izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras un tiesas darbu šāda veida noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā un pierādīšanā, kā attiecībā uz noziedzīgi iegūtas mantas konstatēšanu, tā attiecībā uz Krimināllikuma 195.panta sastāva konstatēšanu. Attiecīgi šis tiesību sviras otrajā galā attiecībā uz normu adresātiem, pret kuriem tās tiek piemērotas, ir konstatējama dažādu jaunu pienākumu ieviešana, kas vismaz pirmšķietami nav tuvi klasiskajiem krimināltiesību un kriminālprocesa principiem.
2. Kopš 2005. gada 1. jūnija Krimināllikuma 195.pantā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija ir definēta lakoniskāk kā iepriekš: "par noziedzīgi iegūtu finanšu līdzekļu vai citas mantas legalizēšanu", izslēdzot no normas dispozīcijas norādi "pārkāpjot likumā noteiktās prasības un apzinoties šo līdzekļu vai mantas iegūšanas noziedzīgumu". Respektīvi, kopš 2005. gada 1. jūnija norma vairs nesatur norādi uz personas apzināšanos par līdzekļu iegūšanas noziedzīgumu, tādēļ šās blanketās normas piemērošanai šis jautājums ir risināms sistēmiskās interpretācijas ceļā, meklējot regulējumu speciālajā likumā.
3. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas objektīvās puses apraksts bija atrodams likumā Par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu (turpmāk NILLN likums), kas zaudēja spēku 2008. gada 13. augustā, kad tā vietā spēkā stājās jaunais Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums (turpmāk NILLTFN likums). Vecajā NILLN likuma 5.pantā attiecībā uz visām objektīvajām darbībām, kas var veidot legalizācijas objektīvo pusi (pārvēršana citās vērtībās, atrašanās vietas vai piederības mainīšana, patiesā rakstura, izcelsmes, atrašanās vietas, piederības slēpšana un maskēšana) bija iekļauta obligāta pazīme, kas raksturo subjektīvo pusi- proti, šīs darbības ir vērtējamās kā NIL legalizācija, ja tās izdarītas nolūkā slēpt vai maskēt mantas noziedzīgo izcelsmi. Šajā vecajā NILLN likuma 5.panta pirmās daļas 1.un 2.punktā (finanšu līdzekļu vai mantas pārvēršana citās vērtībās, to atrašanās vietas vai piederības mainīšana; finanšu līdzekļu vai citas mantas

patiesā rakstura, izcelsmes, atrašanās vietas, izvietojuma, kustības, piederības slēpšana vai maskēšana) gan nebija sniegtas nekādas norādes uz personas zināšanām par līdzekļu noziedzīgo izcelsmi, bet trešajā punktā attiecībā uz finanšu līdzekļu vai citas mantas iegūšanu īpašumā, valdījumā vai lietošanā, šāda norāde bija- ja šo tiesību rašanās brīdī ir zināms, ka šie līdzekļi vai manta ir noziedzīgi iegūta. Līdzīgs šis regulējums palika arī jaunajā Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 5.pantā.

4. Bet ar 2011. gada 31. marta grozījumiem, šī jaunā NILLTFN likuma 5.pants izteikts jaunā redakcijā. Šīs izmaiņas vērtējamas kā būtiskas. Pirmkārt, legalizācijas (visās tā izpausmēs) apraksts tika papildināts ar norādi "zinot, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti". Bet otrkārt, speciālais nolūks "slēpt vai maskēt līdzekļu izcelsmi", kas agrāk bija attiecināms uz jebkādam legalizācijas objektīvās puses darbībām, kopš šo grozījumu spēkā stāšanās ir attiecināts tikai uz šā likuma 5.panta pirmās daļas 1.punktā minētajām darbībām, t.i.-pārvēršana citās vērtībās, atrašanās vietas un piederības mainīšana. Bet attiecībā uz pārējām darbībām, kas arī raksturo legalizācijas objektīvo pusi, šāda prasība par speciālā nolūka konstatēšanas nepieciešamību no likuma tika svītrotā, līdz ar ko šāda speciālā nolūka konstatēšana vairs nav nepieciešama un faktiski legalizācijas piemērošanas robežas tikušas paplašinātas.
5. Ar grozījumiem, kas stājās spēkā 2017. gada 1. augustā, likumdevējs izlēma NILLTFN likuma 5.pantā vārdu "zinot" aizstāt ar "apzinoties". Par atšķirību starp "zināt" un "apzināties" Tieslietu ministrija, kas iniciēja šo grozījumu un sniedza likumdevējam tā pamatojumu, norādījusi, ka priekšlikums paredz paplašināt noziedzīga nodarījuma- noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija- subjektīvo pusi. Iepriekš likumā sniegta norāde uz konkrētā fakta zināšanu, kā noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses pazīmi, kas ir jākonstatē, bet ir nepieciešams samazināt nepieciešamo personas zināšanu līmeni no "zinot" uz "apzinoties", ko var vērtēt kā zemāku nekā "zināt", jo apzināšanās balstās uz vispārējām zināšanām un apstākļiem, kamēr "zināt" paredz konkrētas zināšanas par to, ka persona zina līdzekļu noziedzīgo izcelsmi. Turklāt šā speciālā likuma 5.pants vēl arī papildināts ar jaunu daļu, kas noteic, ka arī gadījumos, ja persona apzināti pieļāva, ka līdzekļi ir noziedzīgi iegūti, darbības ir atzīstamas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Līdz ar to vēlreiz legalizācijas piemērošanas robežas tikušas paplašinātas.
6. Tālāk notika atteikšanās no nepieciešamības konstatēt predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, kura rezultātā noziedzīgie līdzekļi ir iegūti. Līdz 2017. gada 26. oktobra grozījumiem bija skaidrs, ka ir jābūt kādam konkrētam noziedzīgam nodarījumam, kura rezultātā noziedzīgi tiek iegūta manta vai finanšu līdzekļi. Tas tika dēvēts par predikatīvo noziedzīgo nodarījumu. Un bija skaidrs, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija hronoloģiski var tikt veikta tikai pēc predikatīvā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, ka legalizācijas objektīvo pusi nevar veidot tās pašas darbības, ka veido predikatīvā noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi. Bet ar šiem 2017. gada 26. oktobra grozījumiem NILLTFN likumā 5.pants tika papildināts ar 2¹ daļu, ka legalizācija par tādu ir atzīstama neatkarīgi no tā, vai konstatēts, konkrēti no kura noziedzīgie līdzekļi ir tikuši iegūti. Tā bija kārtējā

legalizācijas piemērošanas robežu paplašināšana, un par pamatu šiem grozījumiem (kas gan parādījās tikai uz 3.lasījumu) bija Latvijai jau kopš 2010. gada 1. jūnija saistošā EP konvencija legalizācijas jomā ar garo nosaukumu, kas pazīstama arī kā Varšavas konvencija, un kuras 9.panta 5. un 6.daļa nosaka, ka dalībvalstis nodrošina, ka iepriekšēja vai vienlaicīga notiesāšana nav priekšnoteikums tam, lai personu notiesātu par legalizāciju, un, ka personu var notiesāt par legalizāciju, ja ir pierādīts, ka līdzekļi ir iegūti, izdarot predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, turklāt nav precīzi jāpierāda, ar kuru tieši noziegumu saistīta šā īpašuma ieguve. Tā Latvijas tiesībās ienāca "stand alone" legalizācija. Papildus šiem grozījumiem NILLTFN likumā, 2018. gada 1. septembrī spēkā stājās arī grozījumi Kriminālprocesa likuma 124.pantā, kas tika papildināts ar 7.daļu, kas arī paredz, ka lai pierādītu NIL legalizēšanu, jāpierāda, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti, bet nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīga nodarījuma līdzekļi iegūti.

7. Kas vēl pa šo laiku noticis ar mūsu Kriminālprocesa likuma legalizācijas jautājumos. Ar Kriminālprocesa likuma grozījumiem, kas stājās spēkā 2017. gada 1. augustā papildināts šā likuma 124.pants, pazeminot pierādīšanas standartu no kriminālprocesam klasiskā "ārpus saprātīgām šaubām" uz "iespējamības pārsvaru". Ar tiem pašiem grozījumiem arī notikusi kriminālprocesam neraksturīga pierādījumu nastas pārņemšana no valsts uz privātpersonu, proti, papildināts 126.pants ar 3.¹ daļu, kas tagad nosaka, ka ja kriminālprocesā iesaistītā persona apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu, pienākums pierādīt attiecīgās mantas izcelsmes likumību ir šai personai. Acīmredzot, šī iesaistītā persona ir vai nu persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai arī kriminālprocesā aizskartais mantas īpašnieks. Un atbilstoši ar šiem pašiem grozījumiem ieviestajai Kriminālprocesa likuma 356.panta 5.daļai šai personai tiesības pierādīt mantas likumīgo izcelsmi rodas no brīža, kad tās tiesības rīkoties ar mantu tiek ierobežotas ar procesuālajām darbībām, kas parasti būtu aresta uzlikšana mantai. Starp citu, šā likumprojekta anotācijā norādīts, ka attiecībā uz kādas noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes pierādīšanu nav pieļaujama zemāka pierādīšanas standarta piemērošana (t.i.- iespējamības pārsvars), uzliekot personai pierādīšanas pienākumu, jo tādējādi tiktu radīts nevainīguma prezumpcijas pārkāpums. Un šo tēzi der atcerēties, raugoties uz turpmākajām likumdošanas iniciatīvām.
8. Sekojoši ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā, kas stājās spēkā 24.12.2019, pirmkārt, revidēts tikai 2018. gada 1. septembrī spēkā stājušā 124.panta 7.daļa, izslēdzot no tās vārdus "jāpierāda, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti, bet". Tātad gadu mums bija spēkā norma kas paredz, ka lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, jāpierāda, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti, bet nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīga nodarījuma līdzekļi iegūti. Pēc šiem grozījumiem šā norma vairs tikai norāda, ka lai pierādītu legalizēšanu, nav nepieciešams pierādīt, konkrēti no kura noziedzīga nodarījuma līdzekļi iegūti, pazūdot norādei, ka būtu jāpierāda, ka līdzekļi vispār ir noziedzīgi iegūti. Jāatzīst, ka arī šis ir nozīmīgs un plašs solis noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izpratnes paplašināšanā. Otrkārt, ar diviem punktiem ir papildināts Kriminālprocesa likuma 125.pants, kas reglamentē fakta legālās prezumpcijas.

Tika iedibināta atspēkojama prezumpcija, kas nosaka, ka par pierādītu uzskatāms ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu konstatēts fakts, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu. Respektīvi, no Kriminālprocesa likuma 59.nodaļas kārtībā (process par noziedzīgi iegūtu mantu) pirmstiesas procesa laikā pieņemtā nolēmuma par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu, kurā turklāt mantas izcelsmes konstatēšana var notikt ar zemāko pierādīšanas standartu, iespējamības pārsvaru, kriminālprocesā izaugusi prezumpcija par noziedzīga nodarījuma sastāvā ietilpstošā priekšmeta esamību. Un vēl šajā pat Kriminālprocesa likuma 125.pantā ieviesta jauna 3.daļa, kas nosaka, ka manta, ar kuru veiktas legalizēšanas darbības, prezumējama par noziedzīgi iegūtu mantu, ja vien persona pati nepierāda pretējo. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka lingvistiskā konstrukcija "lai pierādītu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, jāpierāda, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti" ir neviennozīmīgi interpretējama, kas sarežģī tās piemērošanu un ar šādiem grozījumiem paredzēts pilnveidot normas piemērošanu "stand alone" legalizācijas gadījumos. No šā likumprojekta anotācijas konstatējams viedoklis, ka Kriminālprocesa likuma 59.nodaļas tiesību normas, kas regulē procesu par noziedzīgi iegūtu mantu, piemēro pietiekami efektīvi, bet kriminālprocesu skaits, kuros personas atzītas par vainīgām par legalizēšanu, ir daudz mazāks par to gadījumu skaitu, kad kriminālprocesa ietvaros manta tiek atzīta par noziedzīgi iegūtu. Tad nu šī situācija ar šiem grozījumiem tikusi labota. Un šeit ir saskatāms, ka jau notiek atkāpšanās no Kriminālprocesa likuma 2017. gada 1. augusta grozījumu anotācijā norādītā, ka attiecībā uz kādas noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes pierādīšanu nav pieļaujama zemāka pierādīšanas standarta piemērošana (t.i.- iespējamības pārsvars), uzliekot personai pierādīšanas pienākumu, jo tādējādi tiktu radīts nevainīguma prezumpcijas pārkāpums. Grozījumu Kriminālprocesa likumā, kas stājās spēkā 24.12.2019, anotācijā tagad tiek rakstīts, ka zemāks pierādīšanas standarts attiecībā uz mantas legalitātes pierādīšanu, vērtējot noziedzīgā nodarījuma sastāva elementus, ir pieļaujams un leģitīms risinājums, jo attiecībā uz pārējām noziedzīgā nodarījuma sastāva elementiem vēl joprojām saglabājas Kriminālprocesa likuma 124.panta piektajā daļā ietvertais pierādīšanas standarts "ārpus saprātīgām šaubām", tādējādi nepārkāpjot nevainīguma prezumpcijas principu. Nevaru izslēgt, ka šīs tēzes pareizību kādreiz varētu vērtēt arī Satversmes tiesa.

9. Kāds no šā visa ir rezumējums. Likumdošanas procesā, gan vēsturiski, gan šobrīd ir acīmredzama Kriminālprocesa likuma 195.panta piemērojamības paplašināšana. Un ir arī acīmredzams, ka procesuālās normas šeit ieņem nozīmīgu lomu materiālo tiesību normu satura noteikšanā, būtiski ietekmējot objektīvās puses pazīmes. Noziedzīgi iegūtas mantas, kas varētu būt legalizācijas priekšmets, vietā ir prezumpcija par priekšmeta esamību, ja persona nepierādīs pretējo.